

ಪರಿಸರ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ

Environmental psychology

ಇಂದಿರಾ ಜೈಪ್ರಕಾಶ್

ಇದು ಅಂತಃಶಿಸ್ತೀಯ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದು ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸುತ್ತವರಿದಿರುವ ಪರಿಸರದ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಪರಿಸರ' ಎನ್ನುವ ಪದ ನೈಸರ್ಗಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತವಲ್ಲದೆ ಕಲಿಕೆಯ ವಾತಾವರಣ ಮತ್ತು ಮಾಹಿತಿ ಪರಿಸರವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಖೆಗೆ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಧಕರನ್ನಾಧರಿಸಿ ಕಾಗ್ನಿಟಿವ್ ಎರ್ಗೊನಾಮಿಕ್ಸ್, ಸೊಶಿಯೋ ಆರ್ಕಿಟೆಕ್ಚರ್, ಸೊಶಿಯಲ್ ಎಕಾಲಜಿ, ಎಕೊ ಸೈಕಾಲಜಿ, ಹ್ಯುಮನ್ ಫ್ಯಾಕ್ಟರ್ ಸೈನ್ಸ್ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಪರಿಸರ ನಮ್ಮ ವೈಯುಕ್ತಿಕ, ಕೌಟುಂಬಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು ಎನ್ನುವುದಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ವರ್ತನೆ ಪರಿಸರದ ಮೇಲೆ ಬೀರುವ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಈ ಶಾಖೆ ಅಭ್ಯಸಿಸುತ್ತದೆ.

ಅನೇಕ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಬೆಳೆದ ಈ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಾರಂಭ ಗುರುತಿಸುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ. ವಿಲ್ಲಿ ಪ್ಯಾಚ್ ಎಂಬಾತ ಬಹಳ ಹಿಂದೆ 'ಜಿಯೋಸೈಕೆ' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರರಿಂದ ಮಾನವರ ಮೇಲಾಗುವ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಪರಿಸರ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಪದ ಬಳಸಿದ್ದ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಮನೋವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಹೆರಾಲ್ಡ್ ಪ್ರೊಶಾನಿನ್ (೧೯೨೦-೧೯೯೦) ಪರಿಸರ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಮಾಜವನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದ. ಪ್ರೊಶಾನಿನ್ ಮತ್ತು ಅವನ ಕೆಲವು ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳು ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಬಗ್ಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅನನ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದ್ದರು. ರೋಜರ್ ಬಾರ್ಕರ್ (೧೯೦೩-೧೯೯೦) 'ವರ್ತನಾ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಳ (ಸೆಟ್ಟಿಂಗ್) ಎಂಬ ಸಂಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು ಈಗಲೂ ಅದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿ ಅವರು ಇರುವ ಸ್ಥಳ (ಆಟದ ಮೈದಾನ, ಶಾಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ) ಬದಲಾದಂತೆ ವರ್ತನೆಯೂ ಬದಲಾಗುವುದನ್ನು ಇವನು ದಾಖಲಿಸಿದ. ಇವನು ಬರೆದ 'ಎಕೊಲಾಜಿಕಲ್ ಸೈಕಾಲಜಿ' ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವನ ನೈಸರ್ಗಿಕ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲೇ ಅಭ್ಯಸಿಸುವುದನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಪಾಲ್ ಗಂಪ್‌ನ ಜೊತೆ ಗುಂಪುಗಳು ದೊಡ್ಡವಾದಂತೆ ಅವುಗಳ ಸದಸ್ಯರ ತೃಪ್ತಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಬಹಳ ವಿಚಾರಶೀಲ ಪುಸ್ತಕ ರಚಿಸಿದ. ಜಾನ್

ಕಾಲ್‌ಹೌನ್ 1947 ರಲ್ಲಿ 'ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಎಲ್ಲೆ' ಎಂದು ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ತನ್ನಿಂದ ಬೇರೆಯವರ ನಡುವೆ ಅಂತರದ ಅಗತ್ಯವಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದಾಗ ಅಹಿತಕರ ಭಾವನೆ ಉಂಟಾಗುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದ. ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ನೌಕರರ ನಡುವೆ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಜನ ಕೂರಲು ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಅವಲೋಕನ, ಪ್ರಯೋಗ, ಕ್ಷೇತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ ಮುಂತಾದ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಈ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಿಸರ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಶಬ್ದಮಾಲಿನ್ಯ, ಜನಸಾಂದ್ರತೆ, ಜನಜಂಗುಳಿ, ಅನಾರೋಗ್ಯಕರ ಪರಿಸರದಿಂದ ಮಾನಸಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಮೇಲಾಗುವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಕಾರಕಗಳಿಗೂ ಒತ್ತಡಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಅವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ ಹುಡುಕುತ್ತಾರೆ. ಜೈವಿಕ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪರಿಸರದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಿದುಳಿನ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ, ಆರ್ಬಿಟೋ-ಫ್ರಾಂಟಲ್ ಭಾಗ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಿಂದ ಬರುವ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಊಹೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಜ್ಞಾನ ನಕಾಶೆಯ ಸಂಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಆರೋಗ್ಯ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ ಸುಸ್ಥಿತಿಯ ಮೇಲೆ ಭೌತಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ವಾತಾವರಣದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಜ್ಞಾನಗಳು ಜಾಗತಿಕ ಬದಲಾವಣೆ ಮತ್ತು ವಾತಾವರಣದ ಅಪಾಯಗಳ ಮಾನವ ಆಯಾಮವನ್ನು ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ.

ನಿರ್ಮಿತ ಪರಿಸರದ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ನಡೆದಿದ್ದು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಆಸ್ಪತ್ರೆ, ಬಹುಮಹಡಿ ಕಟ್ಟಡಗಳು, ಶಾಲೆಗಳು ಮುಂತಾದವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಪರಿಣಾಮದ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆನ್ವಯಿಕ ಪರಿಸರ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ ಜನರ ಜೀವನ ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸುವ ಪರಿಸರ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಮಾನಕಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪರಿಸರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಮತ್ತು ಪ್ರಬಲಗೊಳಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತದೆ. ಆ ಕ್ಷಣದ ವರ್ತನೆ ವರ್ತನಾ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಳದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾದರೆ, ಒಂದು ದೇಶದ ಜನರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಅದರ ವಾಯುಗುಣ, ಭೌತಿಕ ರಚನೆಗಳಿಂದ ರೂಪಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಸಹಜ ವಾತಾವರಣದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಬಂಧಿಸಿಟ್ಟಾಗ ಅವುಗಳ ವರ್ತನಾ ಅಗತ್ಯಗಳು ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳದೆ ಅಪಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ತನೆ ತಲೆದೂರುತ್ತದೆ. ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಿರುವ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಗಳು ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ತೊಂದರೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಎಂದು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಗರ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ಇಂತಹ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ತಡೆಯಲು ವಿನ್ಯಾಸಗೊಳಿಸಲು ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲಸದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಏಕತಾನತೆ ಕಡಿಮೆಮಾಡಿ ಉತ್ಪಾದನೆ ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಲು ಮಾಹಿತಿ

ಒದಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ವರ್ತನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಅಳವಡಿಸತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಖೆಯ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು
ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತಿದೆ.